

Restaurování středověkého rukopisu ze sbírek ŽMP

restaurátorský zásah v kontextu historie restaurovaného objektu

Mgr. & BcA. Veronika Žáková

KONTAKT: veronika.zak@post.cz

TŘEBÍČSKÝ MACHZOR

Tak zvaný třebíčský machzor byl nalezen v Třebíči začátkem šedesátých let 19. století. Zprávu o nález podal Chajim Josef Polák ve Lvovském časopise Hanešer. Machzor je židovský liturgický rukopis, obsahující sváteční motlitby na celý rok. V Třebíčském machzoru se dochovala podstatná část původního celku, obsahuje část modliteb pro Roš ha-šana, modlitby pro Jom kipur, Sukot, Chanuku, Pesach a Šavuot, zvláštní šabaty a další významné dny.

Rukopis pochází z počátku 14. století, je psán na pergamenu hebrejským aškenázským písmem, třemi druhy inkoustu. Obsahuje iniciály (v hebrejských rukopisech jsou zvýrazněna celá počáteční slova oddílů, nikoliv první písmena) psané červenou, žlutou a zelenou barvou, objevuje se také zlacení plátkovým zlatem, některé iniciály jsou zdobené kresbou inkoustem. V rukopise je také celá řada marginálií, kromě textu také kresby, jde většinou o figurální kresby lidských postav nebo bájných zvířat v gotickém stylu. Někdy se objevuje ornament uvnitř textu.

HISTORICKÁ POŠKOZENÍ A MODERNÍ PŘEVAZBA

Vnější vzhled tohoto rukopisu prošel během století mnoha změnami a většina z nich se stala lidskou rukou. Pravděpodobně nejstarším zásahem je poškození listů ořezáním. Některé strany rukopisu byly vyříznuty úplně, pravděpodobně šlo o zásah křesťanského cenzora. Jiným typem poškození je ořezání okrajů listů bez zásahu do textu. V tomto případě lze předpokládat, že tyto proužky vyřezal žid a byly pravděpodobně využity k výrobě mezuzot – byly opatřeny rukopisem požehnání a umístěny na dveře domu, nebo jako modlitební pásky tefilin. Když byl rukopis v 19. století nalezen, byl dávno vyloučen z používání a uložen v (z pohledu restaurátora přelomu 20. a 21. století) nevhodných podmínkách. V důsledku působení vlhkosti a následné činnosti mikroorganismů byl pergamen v knize silně poškozen. Na všech listech jsou barevné (fialové, hnědé a černé) skvrny způsobené aktivitou plísní. Pergamen je ztenčený a houbovitý. V druhé polovině bloku má poměrně rozsáhlé ztráty, je krajkovitý.

O původní vazbě rukopisu se nezachovaly žádné záznamy a pokud se vazba nebo její zbytky dochovaly byly někdy v šedesátých či sedmdesátých letech 20. století zničeny při převazbě (bohužel se nám nepodařilo vypátrat kdo tuto převazbu provedl). Převazba měla lepenkové desky, hřbet a růžky byly kožené, desky potažené plátnem. Při převazbě byl blok opatřen předsádkami ze strojového papíru a byly provedeny opravy poškozených listů v bloku, pergamen byl opravován papírem a klišovým lepidlem a to zejména ve hřbetu, na některých listech byla k opravě použita hedvábná síťka. Lepidlo použité ke klížení bloku a opravám pergamenu (mouka, kliš) způsobilo lokální smrštění pergamenu u hřbetu knihy. Pravděpodobně bylo změněno pořadí některých listů ve složkách – uvolněné listy byly spojeny do dvoulistů papírovými proužky a skládány do složek.

PROCES ROZHODOVÁNÍ O ROZSAHU RESTAURÁTORSKÉHO ZÁSAHU

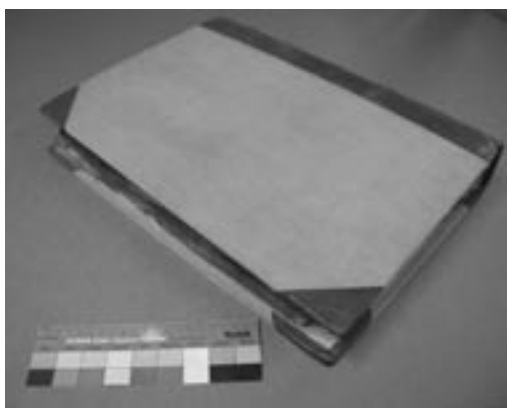
Při sestavování restaurátorského záměru byly v tomto případě vedle poměrně náročných technologických problémů (doplňování silně poškozeného pergamenu a volba vhodné vazby) řešeny i otázky míry napravování poškození, která nějakým způsobem vypovídají o historii rukopisu. Rozhodovací proces probíhal ve spolupráci s kurátorkou a restaurátory ŽMP. Převazbu a opravy při ní provedené jsme se rozhodli odstranit, protože byly pro daný materiál zcela nevyhovující a přispívaly k dalšímu poškození. Převazba byla navíc nevyhovující z historického a estetického hlediska a velmi ubírala rukopisu na historické hodnotě. Opravy a doplnění pergamenu jsme se rozhodli provést jen do takové míry, která zajistí stabilitu pergamenu, psacích materiálů a výzdoby rukopisu a umožní vytvoření nové vazby. Šlo tedy hlavně o poškození vzniklá

v důsledku činnosti mikroorganismů a vlivem nevhodného šití. V současné době probíhají opravy a doplňování pergamenu a rukopis bude následně opět sváznán do dobové vazby – pergamenové předsádky, šití na kožené řemínky, bukové desky.¹

ZÁVĚR

V tomto případě restaurování restaurovaného bylo rozhodování o míře zachování předchozího zásahu poměrně jednoduché, protože tento zásah vedl k dalšímu poškozování objektu a také zcela překrýval jeho historickou hodnotu. Otázky zachování starších poškození byly složitější a bylo třeba rozhodnout o míře rekonstrukce s ohledem na technologické možnosti a funkčnost následně zrestaurovaného rukopisu. Ve výsledku se ukázal význam spolupráce restaurátora, technologa a historika pro nalezení optimálního restaurátorského postupu pro konkrétní restaurovaný objekt.

1 Bakalářská práce IRKT, Veronika Žáková: *Restaurování části Třebíčského machzoru ze sbírky rukopisů a vzácných tisků Židovského muzea v Praze, 2004-2005.*

Novodobá převazba

Předsádka

První list

Vyřezané listy

Novodobá oprava pergamenu papírem

Novodobá oprava hedvábnou sítkou

BAREVNÉ REPRODUKCE TĚCHTO NÁHLEDŮ NALEZNETE V OBRAZOVÉ PŘÍLOZE V ZÁVĚRU SBORNÍKU (NA STRANĚ 49).

Restaurování středověkého rukopisu ze sbírek ŽMP

restaurátorský zásah v kontextu historie restaurovaného objektu

8

Mgr. & BcA. Veronika Žáková

Novodobá převazba

Předsádka

První list

Vyřezané listy

Novodobá opava pergamenu papírem

Novodobá oprava hedvábnou sítkou

FOTO ARCHIV ŽMP